

Н.В. ЯКИМЕНКО-ТЕРЕЩЕНКО, Л.С. СТРИГУЛЬ, М.О. ЯКИМЕНКО, А.О. ЛИМАРЕНКО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА: ОБЛІК ВИТРАТ, ЯКІСТЬ, КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ

Вивчено підходи до сутності поняття «сталий розвиток» та сформульовано поняття «сталий розвиток підприємств галузі туризму і гостинності», що є результатом системних соціальних, екологічних, економічних перетворень, які ґрунтуються на впровадженні інноваційних рішень в ключові бізнес-процеси підприємств та спрямованих на ощадливе використання, збереження природного середовища, створення можливостей та досягнення високої якості життя людей, у т.ч за рахунок забезпечення доступу до якісних послуг роль. Акцентовано увагу на потребі екологізації діяльності підприємств галузі туризму і гостинності, що сприятиме підвищенню фінансових показників та конкурентоспроможності за рахунок залучення додаткової кількості гостей, що цікавляться проблемами навколишнього середовища та стійкості. В Україні має бути створена екосистема впровадження принципів сталості в діяльність підприємств галузі гостинності. На підприємствах галузі туризму і гостинності має бути запроваджено системний підхід до екологічного управління з врахуванням вимог стандартів ISO 14000. Екологічне управління підприємством потребує обліку, аналізу та контролю витрат на проведення екологічних заходів за центрами відповідальності. Доведено, що забезпечення відповідності діяльності підприємств галузі туризму і гостинності принципам сталості має носити комплексний характер. Удосконалено групи критеріїв оцінки відповідності роботи засобу розміщення принципам сталості за рахунок групи критеріїв, які характеризують створення та дотримання готельним підприємством інституційних основ для забезпечення безпеки навколишнього середовища, та групи критеріїв, які характеризують умови забезпечення безбар'єрності підприємств готельно-ресторанного господарства, їх участь в реалізації інклюзивних практик із забезпеченням високої якості сервісних процесів обслуговування.

Ключові слова: сталий розвиток; екологічне управління; витрати; якість; критерії оцінки

N. YAKYMENKO-TERESHCHENKO, L. STRYHUL, M. YAKYMENKO, A. LYMARENKO
ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT MANAGEMENT OF AN ENTERPRISE: COST ACCOUNTING, QUALITY, EVALUATION CRITERIA

The approaches to the essence of the concept of "sustainable development" were studied and the concept of "sustainable development of tourism and hospitality enterprises" was formulated, which is the result of systemic social, environmental, and economic transformations based on the implementation of innovative solutions in key business processes of enterprises and aimed at economical use, preservation of the natural environment, creation of opportunities and achievement of a high quality of life for people, including by ensuring access to quality services. The focus is on the need to ecologize the activities of tourism and hospitality enterprises, which will contribute to increasing financial indicators and competitiveness by attracting an additional number of guests interested in environmental issues and sustainability. An ecosystem for implementing sustainability principles in the activities of hospitality enterprises should be created in Ukraine. A systematic approach to environmental management should be introduced at tourism and hospitality enterprises, taking into account the requirements of ISO 14000 standards. Environmental management of an enterprise requires accounting, analysis, and control of costs for carrying out environmental measures by responsibility centers. It has been proven that ensuring the compliance of tourism and hospitality enterprises with the principles of sustainability should be comprehensive. The groups of criteria for assessing the compliance of the accommodation facility with the principles of sustainability have been improved by a group of criteria that characterize the creation and observance by the hotel enterprise of institutional foundations for ensuring environmental safety, and a group of criteria that characterize the conditions for ensuring the barrier-free nature of hotel and restaurant enterprises, their participation in the implementation of inclusive practices with the provision of high-quality service processes..

Keywords: sustainable development; environmental management; costs; quality; evaluation criteria

Вступ. Галузь туризму і гостинності істотно впливає на навколишнє середовище, бо споживає значну кількість енергії, води, хімічних засобів, продукує значний обсяг побутових відходів. Актуальність вивчення питань сталого розвитку підтверджує досвід роботи міжнародних готельних мереж. Наприклад, досвід NH Hotels свідчить про консолідацію культури відповідальності на всіх рівнях та прагнення мережі до екологічної стійкості через такі заходи та дії: відповідальне управління енергією, боротьба зі зміною клімату, відповідальне управління водою, циркулярна економіка та управління відходами, культура рівності, різноманітності та інклюзії, професіоналізм, навчання та професійний розвиток; здоров'я та безпека членів команди, захист прав людини та трудових прав; клієнтський досвід і якість обслуговування; цифровізація та інновації.

Аналіз основних досягнень і літератури. Проблемам управління стійким розвитком підприємств присвячено дослідження багатьох провідних вчених. Варто відзначити наукові праці Зайцевої Л. О. Мартинюк О. М., Петрашко Л.П., Димань Т.М., Салавор О.М., Касич А., Паньків Н.Ю.

та інших [1-12].

Враховуючи вагомість напрацювань у сфері вивчення різноманітних методів управління сталим розвитком підприємства, вважаємо за потрібне надати власне визначення поняття «сталий розвиток підприємств галузі туризму і гостинності», обґрунтувати потребу в екологізації діяльності підприємств галузі туризму і гостинності враховуючи сучасні фактори впливу та умови функціонування, а також внести пропозиції щодо удосконалення критеріїв оцінки відповідності роботи засобу розміщення принципам сталості.

Мета роботи. Метою даної статті є удосконалення теоретичних положень забезпечення сталого розвитку підприємств галузі туризму і гостинності з урахуванням сучасних вимог до їх функціонування.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сталий розвиток в останні роки стає ключовим фактором при прийнятті рішень про організацію подорожей для подорожуючих. Це змушує підприємства, які працюють в галузі туризму і гостинності, впроваджувати стратегії, які задовольняють потреби та цінності екологічно свідомих гостей.

Зміст поняття «сталий розвиток» є об'єктом вивчення багатьох науковців. Так, Капера І. практику сталого розвитку по відношенню до бізнес-операцій визначає як здатність підтримувати бізнес у довгостроковій перспективі завдяки прибуткам, екологічній ефективності та соціальному залученню, які разом формують перспективний шлях розвитку. Сталий розвиток готельної та ресторанної індустрії, на ствердження вченого, вивчає інноваційні способи управління безперервно зростаючими витратами на електроенергію та воду, а також моральні, етичні, соціальні та політичні аргументи, що стоять за цією практикою. Ми погоджуємося з думкою Капера І., що сталий розвиток має бути цілісною парадигмою бізнесу, що включає такі ключові сфери як екологія, соціальні проблеми та економіка [1].

Черняєва А. О. визначає сталий розвиток як збалансований економічний розвиток, що характеризується єдністю економічного зростання, стабільності суспільства та екологічного середовища його життєдіяльності [2].

Коллективом авторів [3] сталий розвиток визначено як керований розвиток, основою якого є системний підхід та сучасні інформаційні технології, що дають змогу швидко та якісно моделювати різні можливі варіанти розвитку, з високою ймовірністю прогнозувати їх результати та приймати найбільш дієві рішення.

В роботі Л. О. Зайцевої визначено підходи та теорії до розуміння дефініції «сталий розвиток», серед яких:

- антропоцентричний підхід - збалансоване вирішення задач соціально-економічного розвитку на перспективу та збереження сприятливих умов оточуючого середовища та природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення життєвих потреб населення певної території;

- еволюційно-циклічна теорія та теорія динамічної рівноваги - основа дослідження трансформації, динаміки, інтеграції та диференціації в системі розвитку суспільних відносин;

- системний підхід - обов'язковою умовою формування сталого розвитку є вплив суспільної, економічної, соціальної та науково-технічної системи;

- неокласичний підхід - результат втілення нових технологій в умовах запровадження саморегуляційних ринкових механізмів

- неокенсіанський підхід - умовою досягнення сталого розвитку є формування ринкового механізму та державного регулювання економічних процесів;

- інституціональний підхід - дефініція «сталий розвиток» розкриває свою сутність при запровадженні адекватних інституційних заходів, спрямованих на його забезпечення;

- інфраструктурний підхід - наявність гнучкого інваріантного (незмінюваного) інфраструктурного механізму забезпечення інноваційного типу сталого розвитку кожного елементу соціальної системи [4].

Вивчення [5,6] дозволяє виокремити декілька аспектів поняття «сталий розвиток»: соціальний, економічний, інституційний, екологічний. З цим безперечно можна погодитися. Однак, вважаємо, що в

умовах, коли галузь туризму і гостинності активно розвивається, необхідно розглядати ще один аспект сталого розвитку – інноваційний та інклюзивний.

Отже, ще один аспект сталого розвитку, що виокремлюється і посилюється в умовах коли Україна перебуває в умовах війни, є інклюзивний розвиток. Цікавим з цього приводу є наукове дослідження Попової О.Л. [7], яка зазначає, що інклюзія виступає таким принципом організації життя у суспільстві та, зокрема, в економіці, згідно з яким усім людям забезпечуються можливості доступу до життєво важливих сфер – ресурсів, місць прикладання праці, освіти, культури, прийняття політичних рішень, які підвищують їхні шанси на добробут, самореалізацію. Набуття вищого статусу, і жодна людина (незалежно від зовнішності, походження, стану здоров'я, гендерної ознаки, а також місця її проживання тощо) не відчуває себе виключеною із суспільних процесів. Попова О.Л. стверджує, що концепція інклюзивного розвитку посилює соціоекономічну компоненту сталого розвитку: люди – причому всі і, особливо, вразливі – повинні мати шанси щодо життєдіяльності, у тому числі щодо задіяння в економіці, покладаючись на знання та інновації, та мають отримувати вигоди від економічного зростання [7]. Трансформуючи зазначене до особливостей функціонування підприємств галузі туризму і гостинності, вважаємо що ключовим аспектом сталого розвитку підприємств в повоєнний період має стати забезпечення доступності закладів для людей з особливими потребами, їх безбар'єрність функціонування та відкритість до впровадження інноваційних рішень в обслуговуванні.

Враховуючи вищезазначене, *сталий розвиток підприємств галузі туризму і гостинності* пропонуємо визначити як результат системних соціальних, екологічних, економічних перетворень, що ґрунтуються на впровадженні інноваційних рішень в ключові бізнес-процеси підприємств та спрямованих на ощадливе використання, збереження природного середовища, створення можливостей та досягнення високої якості життя людей, у т.ч за рахунок забезпечення доступу до якісних послуг. Завданнями забезпечення сталого розвитку підприємства вважаємо:

- 1) збільшення економічної вигоди як для підприємств галузі туризму і гостинності, так і для місцевого населення за рахунок впровадження дієвих та ефективних заходів з управління якістю та забезпечення розвитку сервісу, управління фінансовою стійкістю, а також за рахунок підвищення інвестиційних можливостей підприємств, що має позитивні наслідки у формі позитивного внеску до ВВП країни;

- 2) підвищення корпоративної відповідальності підприємств, що пов'язано із виконанням соціальної ролі і підтримкою розвитку громад, територій. Таке позиціонування підприємства як соціально відповідального гравця на ринку сприяє покращенню іміджу серед гостей, місцевих мешканців та громад в цілому;

- 3) дотримання та удосконалення екологічних

норм надання послуг, впровадження засад екологічного управління діяльністю підприємств, що зменшує негативний відбиток на навколишнє середовище;

4) розроблення норм корпоративної етики туристичних і готельних мереж, основними положеннями якої є дотримання екологічних та етичних норм для досягнення цілей сталого розвитку;

5) розроблення та впровадження системних інноваційних рішень щодо забезпечення безбар'єрності підприємств, їх участь в реалізації інклюзивних практик із забезпеченням високої якості сервісних процесів обслуговування;

6) розроблення та впровадження сучасних інформаційних систем управління стійким розвитком підприємств.

Сталий розвиток підприємства галузі туризму і гостинності забезпечується багатьма факторами, серед яких екологізація діяльності підприємств галузі.

Екологічний засіб розміщення – це місце проживання туристів, яке відповідає необхідним критеріям і прагне до охорони природного та культурного середовища; мінімізації впливу на навколишнє середовище під час будівництва та експлуатації; використання альтернативних засобів отримання води та збільшення її економії; забезпечення збору стічних вод, їх очищення, а також обробку твердих відходів; дотримання вимог заощадження енергії та поєднання в собі сучасних альтернатив для більшої економії у її витраченні; пропозиції програм з освіти співробітників готельного комплексу та гостей, з питань навколишнього природного та культурного середовища [8].

Як зазначають Каленська В. та Любченко В., однією з ключових характеристик екологічного (зеленого) бізнесу є активне використання відновлюваних джерел енергії, впровадження водозберігаючих технологій. Так, сонячні батареї, вітрові турбіни та інші альтернативні джерела енергії сприяють зменшенню енерговитрат та підвищують конкурентоспроможності в умовах сталого розвитку.

В роботі [9] наведена схема зеленого готельного бізнесу з позиції екологічної відповідальності (рис. 1).

Перевагами екологізації підприємства готельного господарства є:

1) економія природних ресурсів (води, тепла, електроенергії, природного газу, тощо).

2) зростання попиту на послуги готелю із боку свідомих туристів, які поділяють принципи сталості та захисту навколишнього середовища;

3) конкурентоспроможність готельно-ресторанного бізнесу;

4) збільшення прибутку підприємства.

Таким чином, останніми роками серед подорожуючих зростає усвідомлення соціальної та екологічної відповідальності. Станом на липень 2023 р. частка осіб, які шукали житло з інноваціями в галузі сталого розвитку, становила понад 50 відсотків. Сьогодні екологічне розміщення приваблює не лише туристів, але й людей, які здійснюють ділові подорожі. Так, у 2023 р. більшість ділових поїздок

здійснювалося із розумінням важливості екологічності готелів (рис. 2).

Рис.1 - Ключові фактори зеленого готельного бізнесу з позиції екологічної відповідальності

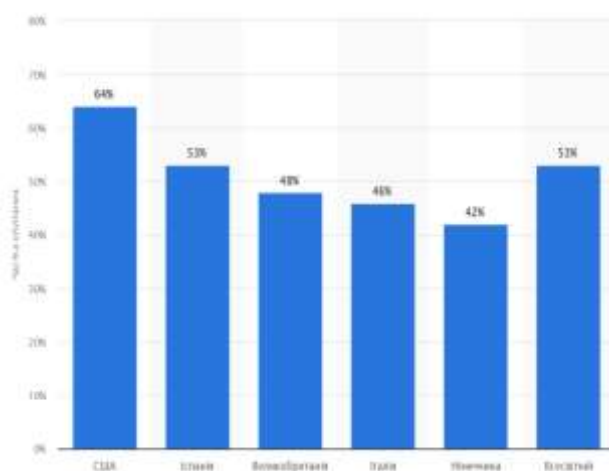

Рис. 2 - Частка подорожуючих, які шукають житло з інноваціями сталого розвитку в усьому світі (станом на липень 2023 р. за країнами) [10]

Для підприємств галузі туризму і гостинності впровадження практики сталого розвитку це корисний, але достатньо коштовний процес, що в короткостроковому періоді може позитивно не вплинути на покращення фінансових показників. Однак, сталі практики готелів можуть позначитися на соціальних та екологічних показниках, а це, в свою чергу, сприятиме підвищенню фінансових показників та конкурентоспроможності за рахунок залучення додаткової кількості гостей, що цікавляться проблемами навколишнього середовища та стійкості.

Погоджуємося з вченими, які стверджують [22], що впровадження практик сталого розвитку має вирішальне значення для готелів для зниження витрат, покращення іміджу та престижу, підвищення задоволеності клієнтів і покращення рівня заповнюваності. Керівники готелів повинні встановлювати чітку екологічну політику, навчати персонал екологічним питанням, обговорювати екологічні проблеми із зацікавленими сторонами, сприяти переробці та повторному використанню продуктів, використовувати екологічно чисті продукти та обладнання, використовувати сонячну енергію та енергоефективне обладнання та

зменшувати відходи для досягнення рентабельності.

Вважаємо що в Україні має бути створена екосистема впровадження принципів сталості в діяльність підприємств галузі гостинності. Ця система має торкнутися всіх рівнів управління та реалізовуватися за участю багатьох суб'єктів:

1) Уряд та місцева влада: заохочувати заклади гостинності застосовувати екологічні практики за допомогою стимулів (субсидії та зниження податків); організувати програми для підвищення обізнаності потенційних туристів про вплив туризму на навколишнє середовище та необхідність сталого розвитку цього сектора;

2) готелі: інвестувати в стійкі стратегії, мінімізувати витрати, підвищити рівень кваліфікації своїх працівників, досягти конкурентної переваги, створити добру репутацію, збільшити рівень задоволеності гостей; створити міцну організаційну культуру; проектувати готелі з урахуванням низького споживання енергії, високої теплової ефективності, використання енергозберігаючих печей, використання місцевих матеріалів із належною ізоляцією, використання відновлюваної енергії, використання опалювальних печей та використання лампочок;

3) заклади вищої освіти: створювати міждисциплінарні проекти, адаптувати освітні програми та запускати ініціативи щодо сталого розвитку за підтримки адміністрації, випускників та зацікавлених сторін;

4) персонал готелів: брати участь у екологічній діяльності, рекламувати цю діяльність через рекламу та соціальні медіа; підвищувати рівень обізнаності гостей про свої зусилля щодо сталого розвитку.

Шлях готелів до сталості визначається успіхами у реалізації екологічного управління. Як доводить світова практика [25], суттєвими перешкодами при впровадженні екологічного управління закладами гостинності є ті, які зменшують здатність готелів адекватно впроваджувати екологічну політику. Серед найбільше значущих є відсутність фінансових ресурсів (трегіна готелів найважливішою перешкодою для екологічних практик вважають фінансові ресурси, тобто повільне повернення інвестицій); організаційні бар'єри, відсутність необхідних знань та інформації. Також, біля 60 % готелів у світовій практиці мають проблеми з державною підтримкою їх ініціатив для просування екологічного підходу.

В дослідженні [11] чітко визначено ті мотиваційні стимули, які мають готелі різних країн для впровадження екологічного менеджменту (рис. 3). Для України це зниження витрат, конкурентоспроможність та відповідність законодавству.

Системний підхід до аналізу та покращення показників екологічної дієвості підприємств галузі туризму і гостинності ґрунтується на використанні стандартів серії ISO 14000, які включають групи стандартів з таких питань: принципи розроблення та впровадження систем екологічного управління; оцінювання життєвого циклу та управління ним; інструменти екологічного контролю та оцінки;

комунікації, екологічні декларації та маркування; стандарти, що орієнтовані на продукцію; управління парниковими газами. У табл.1. наведено перелік та опис стандартів ISO 14000, які впроваджені до національної системи стандартизації.

Importance	Criteria	BG	CZ	SK	SL	TK	UA
1st importance	Cost saving	52.63	42.11	26.32		50.0	44.44
	Legislation	20.03	22.22	43.75	47.37	30.0	11.76
	No reason	13.33	33.33	25.0			
	Environmental protection					12.5	
	Competition					10.0	25.0
2nd importance	Green marketing				25.0		
	Sustainability						
	Cost saving		44.44	47.37	22.22	25.0	
	Legislation	35.0	31.58			40.0	29.1
	No reason						
	Environmental protection	24.32		12.5	28.57		
	Competition	15.00			10.0		12.5
	Green marketing		10.23	25.0			
	Sustainability					25.0	11.1

Рис.3 - Пропорції та причини мотивації щодо впровадження екологічного менеджменту в окремих країнах [11]

Таблиця 1 – Стандарти ISO 14000 та їх зміст (складено на основі [12])

ISO 14001	визначає вимоги до системи екологічного управління, що їх організація може використовувати для підвищення своєї екологічної дієвості
ISO 14005	настанови для всіх організацій щодо поетапного розроблення, запровадження, підтримування та поліпшення системи екологічного управління
ISO 14006	рекомендації щодо впровадження екологічного проектування – урахування екологічних аспектів під час проектування та розроблення продукції з метою зменшення несприятливих впливів на довкілля впродовж життєвого циклу продукції
ISO 14045	визначає принципи, вимоги та настанови з оцінювання екологічної ефективності продукційних систем
ISO/TR 14062	концепції та наявні методи, що належать до інтегрування екологічних аспектів у проектування й розроблення продукції, де під «продукцією» розуміються товари та послуги. Цей стандарт може застосовуватися для розроблення документів, спеціалізованих для різних секторів економіки
ISO 14031	описує процес, який називають оцінюванням екологічної дієвості, що дозволяє організаціям вимірювати та оцінювати свою екологічну дієвість та обмінюватися інформацією щодо екологічної дієвості, використовуючи її основні показники

На підприємствах галузі туризму і гостинності має бути запроваджено системний підхід до екологічного управління, що забезпечить керівництво інформацією, яка буде корисною для досягнення довгострокового успіху та набуття можливостей, що сприятимуть сталому розвитку, завдяки [12]:

- збереженню стану довкілля, запобіганню або

зменшенню несприятливих впливів на нього;

- зменшенню потенційного несприятливого впливу та умов довкілля на організацію, її працівників та мешканців населених пунктів, де вона розташована;

- сприянню організації у виконанні обов'язкових для дотримання відповідності вимог;

- підвищенню екологічної дієвості;

- контролю (або впливу на них) способів розроблення продукції та послуг організації, їх виготовлення, розподілення, споживання та видалення з урахуванням аспектів передбачуваного життєвого циклу, що сприятиме запобіганню впливу на довкілля від непередбачуваного переходу з однієї стадії життєвого циклу в іншу протягом усього життєвого циклу;

- досягненню фінансових переваг і переваг у функціонуванні, що можуть бути наслідком запровадження екологічно обґрунтованих альтернативних підходів, які зміцнюють позиції організації на ринку;

- обміну екологічною інформацією із зацікавленими сторонами [13].

Екологічне управління підприємством потребує обліку, аналізу та контролю витрат на проведення екологічних заходів за центрами відповідальності (рис. 4) [14].

A2 Заповненість - завантаження дорівнює кількості проданих номерів, поділений на загальну кількість номерів;

A3 *ADR* – середня ціна за номер. *ADR* дорівнює виручці від продажу номерного фонду, розділений за кількістю проданих кімнат;

A4 Двомісне розміщення - цей показник враховується при формуванні бюджету. Двомісне розміщення дорівнює кількості гостей / зайнятих кімнат;

A5 *RevPar* = (Room Revenue - Room Revenue) / загальна кількість номерів у готелі;

A6 *RevPAC* - дохід на гостя. *RevPac* = (загальний дохід готелю, включаючи проживання, харчування, допослуги, податки / кількість гостей, які проживають на певний період);

A7 Коефіцієнт фінансової стійкості – це коефіцієнт, що дорівнює відношенню власного капіталу та довгострокових зобов'язань до валюти балансу;

A8 Коефіцієнт рентабельності готельних підприємств – це коефіцієнт, що дорівнює відношенню прибутку від реалізації послуг на суму отриманої виручки;

A9 Коефіцієнт рентабельності власного капіталу — коефіцієнт, що дорівнює відношенню чистого прибутку від продажів до середньорічної вартості власного капіталу;

A10 Рівень плинності кадрів.

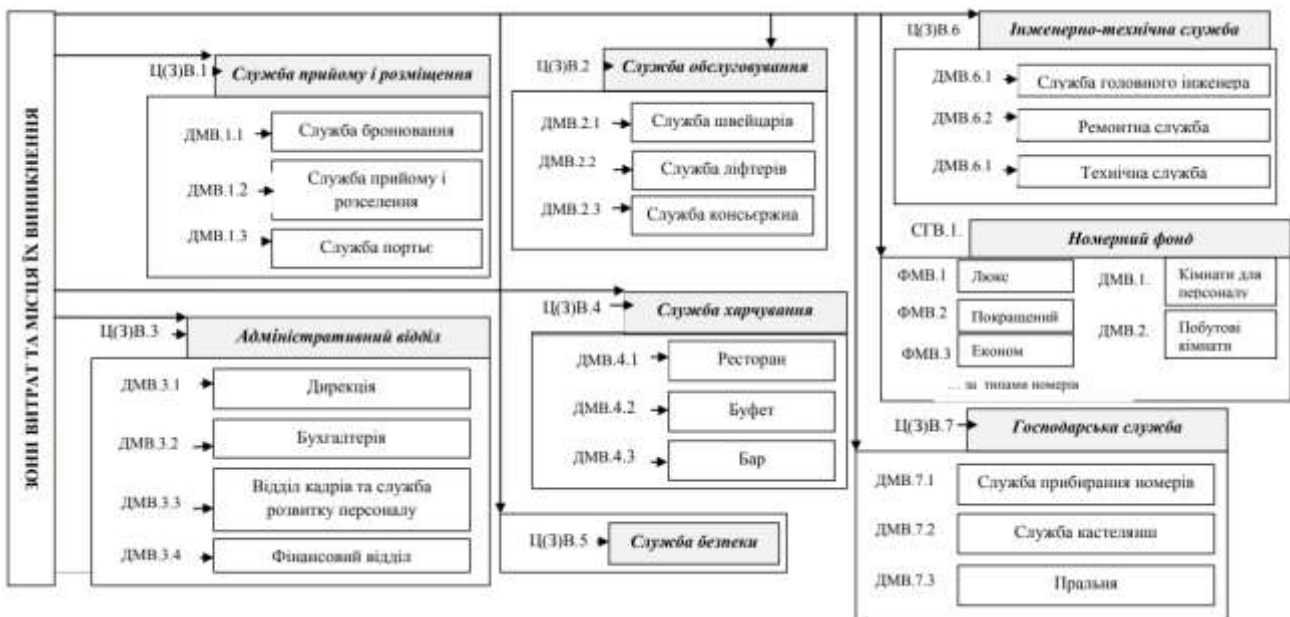

Рис. 4 - Центри (зони) витрат (Ц(З)В) з дійсними місцями виникнення витрат (ДМВ) та сегмент відповідальності (СТВ) з фіктивними місцями (ФМВ) їх виникнення на підприємствах готельного господарства [14]

Забезпечення відповідності діяльності підприємств галузі туризму і гостинності принципам сталості має носити комплексний характер. Пропонуємо взяти за основу розробки [40], а також критеріями оцінки відповідності роботи засобу розміщення принципам сталості встановити:

1) Група критеріїв, що характеризують збільшення економічних вигод від діяльності готелю як для індустрії гостинності, так і для місцевої громади:

A1 *Room Revenue* - дохід від продажу номерного фонду;

Група критеріїв, що характеризують підвищення корпоративної соціальної відповідальності підприємства:

V1 Внесок у створення робочих місць на місцевому та державному рівнях;

V2 Створення робочих місць для людей з особливими потребами;

V4 Залучення місцевого населення до розвитку готельних підприємств шляхом врахування його думок та пропозицій щодо якості послуг, що надаються, та рівня цін;

B5 У готельних підприємствах діє система зворотного зв'язку з гостями, а також постійний своєчасний аналіз негативних відгуків і усунення проблем в стислі терміни;

B6 Розробка та впровадження навчальних програм з проблем впровадження принципів сталого розвитку.

2) Група критеріїв, що характеризують зусилля підприємства готельного господарства з мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище:

C1 Здійснення підприємствами екологічної освіти персоналу та гостей готелю, інформуючи їх про важливість збереження навколишнього середовища;

C2 Впровадження підприємствами готельного господарства енергомоніторингу для оцінки, контролю та зниження споживання енергії;

C3 Запровадження системи оцінки, контролю, мінімізації ефектів викидів парникових газів;

C4 Запровадження системи вимірювання якості води, ведення статистики використання води;

C5 Використання готельними підприємствами будівельних матеріалів, що забезпечують теплоізоляцію та знижують витрати енергії для обігріву або охолодження;

C6 Впровадження системи ефективного очищення та безпечного скидання стічних вод;

C7 Запровадження системи вимірювання та зменшення кількості твердих побутових відходів (у тому числі харчових), впровадження роздільного збору відходів.

3) Група критеріїв, які характеризують створення та дотримання готельним підприємством інституційних основ для забезпечення безпеки навколишнього середовища (*пропозиція авторів*):

D1 Створення готельними підприємствами структурного підрозділу, до завдань якого входить управління сталим розвитком;

D2 Розроблення та контроль за дотриманням корпоративних норм та правил з питань сталого розвитку;

D3 Розроблення та застосування внутрішніх методик оцінки та мінімізації забруднення від шуму, світла, стоків та інших екологічних ризиків.

4) Група критеріїв, які характеризують впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій для ефективного контролю та управління готельними підприємствами:

E1 Використання готельними підприємствами енергозберігаючих приладів (вода та електроенергія);

E2 Використання технологій, які покладаються на альтернативну енергію, наприклад сонячну;

E3 Використання технологій готельними підприємствами для підвищення безпеки підприємств і гостей. Особливо у випадках небезпеки (арочні металодетектори, пожежна сигналізація, тривожні кнопки тощо);

E4 Використання технологій для забезпечення участі людей з особливими потребами в діяльності готелю;

E5 Застосування концепції розумного готелю та концепції Інтернету речей IoT. У тому числі наявність інтелектуальних термостатів і автоматичних дверних замків для значного підвищення якості обслуговування гостей;

E6 Використання технологій і сучасних систем шифрування для забезпечення захисту персональних даних гостей, а також персоналу готельних підприємств;

E8 Надання послуг електронної комерції; підтримка банківських послуг (online); співробітництво в сфері електронного банкігу; та можливість оплати через електронний кабінет (PayPal)

E9 Підтримка найновішого програмного забезпечення електронного бронювання в готельних операціях;

E10 Підтримка електронного маркетингу, веб-сайтів і соціальних мереж.

5) Група критеріїв, які характеризують умови забезпечення безбар'єрності підприємств готельно-ресторанного господарства, їх участь в реалізації інклюзивних практик із забезпеченням високої якості сервісних процесів обслуговування (*пропозиція авторів*):

F1 Використання технологічних рішень для забезпечення фізичної доступності готелю (доступність всіх частин готелю, включаючи вхід, номери та загальні приміщення, для людей з інвалідністю);

F2 Використання технологічних рішень для забезпечення інформаційної доступності готелю (веб-сайт готелю, інформаційні матеріали та спілкування з персоналом мають бути доступні для людей з обмеженими можливостями);

F3 Надання додаткових послуг, які роблять готель комфортним для людей з інвалідністю.

Висновки. Таким чином, доведено доцільність застосування системного підходу до забезпечення сталого розвитку підприємства галузі туризму і гостинності. Він має сприяти збільшенню економічних вигод від діяльності підприємства як для індустрії гостинності, так і для місцевої громади; підвищенню рівня корпоративної соціальної відповідальності підприємства; мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище; створенню та дотриманню підприємством інституційних основ для забезпечення безпеки навколишнього середовища; забезпеченню безбар'єрності підприємств, їх участь в реалізації інклюзивних практик із забезпеченням високої якості сервісних процесів обслуговування.

Список літератури

1. Kapera I. Sustainable development in the hotel industry: between theory and practice in Poland. *Tourism*. 2018. № 28/2. P. 23-30.
2. Черняєва А. О. Сталий розвиток: категоріальний ряд та концептуальні засади економічної політики держави. *Економічна теорія та право*. 2018. № 4 (35). С. 111-122.
3. Моделі сталого розвитку: колективна монографія // за ред. О. М. Мартинюк. Тернопіль: «Підручники та посібники», 2022. 400 с.
4. Зайцева Л. О. Складові концепції сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2019. Вип. 57. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/57.pdf.
5. Стратегія сталого розвитку: Європейські горизонти: підручник / І.Л. Якименко, Л.П. Петрашко, Т.М. Димань та ін. К.: НУХТ, 2022. 337 с.
6. Лазоренко Т., Шолом І. Теоретичні засади концепції управління стійким розвитком підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 6 (67). С.175-184.
7. Касич А., Яковенко Я. Узагальнення положень економічної науки щодо стійкого розвитку підприємства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2019. №2 (203). С. 37-46.

8. Попова О.Л. Інклюзивний розвиток: нова концепція чи оновлення концепції сталого розвитку? *Екон. прогнозування*. 2020. Вип.1. С. 129-141.
9. Паньків Н.Ю., Бик В. Екологізація готельно-ресторанної сфери в контексті сталого розвитку туризму в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. № 2. С.146-157.
10. Каленська В. П., Любченко В. В. Зелений готельний бізнес: екологічна відповідальність. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2023. Вип. 9, Р. 30-37.
11. Statista: Travel, Tourism & Hospitality. URL: <https://www.statista.com/statistics/1422510/interest-high-sustainable-accommodation-worldwide-by-country/>
12. Elkhwesky Z, Salem IE, Varmus M, Ramkissoon H. Sustainable practices in hospitality pre and amid COVID-19 pandemic: Looking back for moving forward post-COVID-19. *Sustainable Development*. 2022. № 30(5). Р. 46–48.
13. Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти: посібник / С.В. Берзіна, І.І. Яресковська та ін. К: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 134 с.
14. Маначинська Ю.А. Облік і аналіз фінансових результатів в готельному господарстві: монографія / Ю.А. Маначинська. – Ч. : Чернів. торг.-екон. інст. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 423 с.
6. Lazorenko T., Sholom I. Teoretychni zasady kontseptsii upravlinnia stiikym rozvytkom pidpriemstva [Theoretical foundations of the concept of managing sustainable enterprise development]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk [Galician Economic Bulletin]*. 2020. no. 6 (67). pp.175-184.
7. Kasyh A., Yakovenko Ya. Uzahalennia polozhen ekonomichnoi nauky shchodo stiikoho rozvytku pidpriemstva. [Generalization of the provisions of economic science regarding the sustainable development of the enterprise]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv]*. 2019. no. 2 (203). pp. 37-46.
8. Popova O.L. Inkluzyvnyi rozvytok: nova kontseptsii chy onovlennia kontseptsii staloho rozvytku? [Inclusive development: a new concept or an update of the concept of sustainable development?]. *Екон. Прогнозування [Economic forecast]*. 2020. no.1. pp. 129-141.
9. Pankiv N.Ju., Byk V. Ekolohizatsiia hotelno-restoranoi sfery v konteksti staloho rozvytku turyzmu v Ukraini [Greening the hotel and restaurant sector in the context of sustainable tourism development in Ukraine.]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu [Bulletin of Khmelnytskyi National University]*. 2023. no. 2. pp.146-157.
10. Kalenska V. P., Liubchenko V. V. Zeleni hotelnyi biznes: ekolohichna vidpovidalnist [Green Hotel Business: Environmental Responsibility]. *Industriia turizmu i hostynnosti v Tsentralnii ta Skhidnii Yevropi [Tourism and Hospitality Industry in Central and Eastern Europe]*. 2023. no. 9, pp. 30-37.

References (transliterated)

1. Kapera I. Stalyi rozvytok hotelnoi industrii: mizh teoriieiu ta praktykoiu v Polshchi [Sustainable development in the hotel industry: between theory and practice in Poland]. *Turyzm [Tourism]*. 2018. № 28/2. P. 23-30.
2. Cherniaieva A. O. Stalyi rozvytok: katehorialnyi riad ta kontseptualni zasady ekonomichnoi polityky derzhavy [Sustainable development: categorical series and conceptual foundations of the state's economic policy]. *Ekonomichna teoriia ta pravo [Economic theory and law]*. 2018. no 4 (35). pp. 111-122.
3. *Modeli staloho rozvytku [Sustainable development models] : kolektyvna monohrafiia // za red. O. M. Martyniuk. Ternopil: «Pidruchnyky ta posibnyky», 2022. 400 p.*
4. Zaitseva L. O. Skladovi kontseptsii staloho rozvytku. [Components of the concept of sustainable development.]. *Efektivna ekonomika [Efficient economy]* 2019. no. 57. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/57.pdf.
5. Stratehiia staloho rozvytku: Yevropeiski horyzont [Sustainable Development Strategy: European Horizons]: pidruchnyk / I.L. Yakymenko, L.P. Petrashko, T.M. Dyman ta in. Kiev: NUKhT, 2022. 337 p.
11. Statista: Travel, Tourism & Hospitality. URL: <https://www.statista.com/statistics/1422510/interest-high-sustainable-accommodation-worldwide-by-country/>
12. Elkhwesky Z, Salem IE, Varmus M, Ramkissoon H. Stiiki praktyky hostynnosti do ta pid chas pandemii COVID-19: ohliad nazad, shchob rukhatysia vpered pislia COVID-19 [Sustainable practices in hospitality pre and amid COVID-19 pandemic: Looking back for moving forward post-COVID-19]. *Sustainable Development*. 2022. no. 30(5). pp. 46–48.
13. Systemy ekolohichnoho upravlinnia: suchasni tendentsii ta mizhnarodni standarty [Environmental management systems: current trends and international standards]: posibnyk / S.V. Berzina, I.I. Yareskovska ta in. K: Instytut ekolohichnoho upravlinnia ta zbalansovanoho pryrodokorystuvannia, 2017. 134 p.
14. Manachynska Yu.A. Oblik i analiz finansovykh rezultativ v hotelnomu hospodarstvi [Accounting and analysis of financial results in the hotel industry]: monohrafiia / Yu.A. Manachynska. – Ч. : Cherniv. torh.-ekon. inst. Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2014. 423 p.

Надійшла (received) 28.02.2025

Відомості про авторів / About the Authors

Якименко-Терещенко Наталія Василівна (Yakymenko-Tereshchenko Nataliia) – доктор економічних наук, професор, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», завідувач кафедри туризму і готельно-ресторанного бізнесу; м. Харків, Україна; ORCID: 0000-0003-2927-7989; e-mail: Nataliia.Iakymenko-Tereshchenko@khpі.edu.ua.

Стригуль Лариса Станіславівна (Stryhul Larysa) – кандидат економічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри туризму і готельно-ресторанного бізнесу; м. Харків, Україна; ORCID: 0000-0003-2343-4234; e-mail: larysa.strygul@khpі.edu.ua.

Якименко Михайло Олександрович (Yakymenko Mykhailo) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», здобувач, м. Харків, Україна; e-mail: mykhailo.yakymenko@emmb.khpі.edu.ua.

Лимаренко Анна Олександрівна (Lymarenko Anna) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», здобувач, м. Харків, Україна; e-mail: anna.lymarenko@emmb.khpі.edu.ua